

Between clientelism and interests: local elites and church conflicts in Subcarpathian Rus in 1919–1924

Mezi klientelismem a zájmy: místní elity a církevní konflikty na Podkarpatské Rusi v letech 1919–1924

Viktor Kichera (ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4333-2377>)

ABSTRACT

In the interwar period, during the time of Czechoslovakia in Subcarpathian Rus, there were significant disputes over the ownership of church property. The relations between the Greek Catholics and the Orthodox were particularly heated. The active growth in the number of Orthodox was accompanied by conflicts with Greek Catholics, as the Orthodox were supplemented by Greek Catholics who converted to other religions. In some places, almost entire villages were converted, leading to conflict with the minority of Greek Catholics in such a village. As a result, local authorities were forced to make sometimes very unpopular decisions in favor of one or the other religious community, or both at the same time. This study aims to try to explore the causes and content of the conflicts between Greek Catholics and Orthodox in the light of archival documents.

ABSTRAKT

V meziválečném období v době Československa na Podkarpatské Rusi docházelo k významným sporům o vlastnictví církevního majetku. Zvláště vybrocené byly vztahy mezi řeckokatolíky a pravoslavnými. Aktivní nárůst počtu pravoslavných byl doprovázen konflikty s řeckokatolíky, protože pravoslavní byli doplňováni řeckokatolíky, kteří konvertovali k jinému náboženství. Na některých místech byly překřtěny téměř celé vesnice, což vedlo ke konfliktu s menšinou řeckokatolíků v takové vesnici. V důsledku toho byly místní úřady nuceny podle toho činit někdy velmi nepopulární rozhodnutí ve prospěch jedné nebo druhé náboženské komunity, případně obou najednou. Cílem této studie je pokusit se prozkoumat příčiny a obsah konfliktů mezi řeckými katolíky a pravoslavnými ve světle archivních dokumentů.

KEYWORDS

archival documents, Czechoslovakia, Subcarpathian Rus, Greek Catholics, conflict, Orthodox

KLÍČOVÁ SLOVA

archivní dokumenty, Československo, Podkarpatska Rus, řeckokatolíci, konflikt, pravoslaví

■■■■■ In the interwar period during the days of Czechoslovakia in Subcarpathian Rus, there were significant disputes over the ownership of church property. The relations between the Greek Catholics and the Orthodox were especially acute. The active increase of the Orthodox was accompanied by conflicts with the Greek Catholics because the Orthodox were replenished by Greek Catholics who converted to another religion. In some places, almost entire villages were crossed, which led to a conflict with the minority of Greek Catholics in such a village. As a result, the local authorities were forced accordingly, sometimes making very unpopular decisions for one or another religious community, or both at once. The problems of the region remained also in the multicultural area and in the preceding Austro-Hungarian times of Hungarian influence in the region, partly concerning also the Church.

The purpose of this study is to attempt to investigate the causes and content of the conflicts between Greek Catholics and Orthodox in the light of archival documents from the National Archives in Prague and the Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. We will also try to present one document about an attempt to resolve the conflict in Subcarpathian Rus and the participation of the local Czechoslovak elite in this.

First of all, it is worth mentioning Bishop Anton Papp¹, who in a memorandum of 1 December 1920 points out the persecution of the Greek Catholic Church in Subcarpathian Rus. The bishop writes that political and religious agitators, such

-
- 1 Anton Papp (1867–1945) Greek Catholic bishop 1912–1924 Born in modern Hungary, he completed his secondary studies in Uzhhorod and Levoča (today's Slovakia). The first year of his theological studies began in Uzhhorod and ended in Budapest. He did not support changes to the Julian calendar. Sunday readings and teaching of illiterates in the vernacular language were carried out in parishes. Under Bishop Anton, there was an attempt to use the diocese as an instrument of the modernization policy of the Hungarian government, through the so-called 'reform of the alphabet' - the conversion of the Cyrillic alphabet into the Hungarian Latin alphabet, as well as the reform of the calendar and service books, which was not carried out during his reign. With the change in borders from 1919, the Czechoslovak authorities began to seek to,3 remove Bishop Anton Papp from office. Even at the level of the Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs, however, they only stated that the authorities there suspected

as bolsheviks, anarchists, and moscovites, oppose the Greek Catholic Church. Often this happens with the passivity of local authorities, and sometimes even with their help, the memorandum mentions. Many people with bolshevik ideas take away the Church's property and use it. 15 communities have converted to another faith. Bishop Papp insisted that the authorities were also persecuting the Church. Sometimes priests left the village because of threats of destruction of property or even death and lived in poverty because agitators did not allow them to pay the priest. Random people, sometimes even non-priests, illegally enter the state and make a campaign against the Greek Catholic Church. The diocesan authorities without a government are toothless against terror, which also threatens the property of the faithful, said, bishop Papp. The seizure of churches, theft of property, and expulsion of priests are not normal phenomena in the state. The bishop makes requests and demands following the law: 1) that churches and estates be returned to their rightful owners; 2) that the authorities vigorously oppose such things; 3) that bolshevik politicians and religious agitators be expelled from the republic.² It should also be noted that there was no new legislation in the field of religion, which caused chaos in property matters. This was also due to objective reasons – the Austro-Hungarian legislation of 1868 and 1895, which was in force in Czechoslovakia, when the transition from one denomination to another was possible subject to certain procedures, which the Orthodox used, but at the same time, there was no question of property when changing denomination.³ The Memorandum of Bishop Anton Papp had no great political results and even in everything he saw problems only in the ideology of communism, even if it was partly true, there were other causes which are not shown in the Memorandum.

After the deputation of Orthodox believers to Prague, the intervention of the President's Office was added to the list of other interventions, which sent a case to the Ministry of School Education, asking it to mediate the transfer of the Orthodox Church in favor of the Orthodox in the village of Velyki Luchky.⁴ For example, in the village of Iza, where almost everyone was considered Orthodox, the Hungarian authorities, in a letter of 5 January 1919, allowed Orthodox Christians to use the headlight provided that no Greek Catholic priest lived in the parish house and the transfer of property took place under the law and with

Anton Papp of having connections with Budapest, but no evidence could be found. He died on 24 December 1945 in Miskolc.

- 2 Národní archiv (henceforth NA), Ministerstvo školství, Praha (henceforth MŠ), čj. 38206/1920. Memorandum o domnělém pronásledování řecko-katolické církve na P. Rusi, box 796.
- 3 Нариси історії Закарпаття, (1918–1945), відп. ред. і кер. авт. колективу І. М. Гранчак, Ужгород : Закарпаття, 1995, 663 с., т. 2, с. 438 / Essays on the History of Transcarpathia, (1918–1945), ed. and lead author I. M. Granchak, Uzhhorod: Transcarpathia, 1995, 663 p., vol. 2, p. 438.
- 4 NA, MŠ, čj. 6766/1920. Církevní poměry v Podk. Rusi, box 796.

the consent of the Greek Catholic bishop (!).⁵ Of course, there was neither the consent of the bishop, who could not dispose of the property of the diocese on his own, nor compliance with the law, but the Orthodox took and used not only churches but also other property that did not belong to their communities.

To understand the local problems in interreligious relations, it is also worth considering diplomatic documents. The beginning of the conflict between the Vatican and the Czechoslovak authorities was not initiated without the participation of Czechoslovak officials. A secret report of the Czechoslovak ambassador to the Vatican, Kamil Krofta, dated 27 November 1921, informs of a note from the Vatican authorities regarding the support and development of Orthodoxy in the country by the Czechoslovak authorities, to the detriment of Catholics. In particular, the ambassador informs that the Orthodox Serbian bishop Dositej was provided with a government car for his trip to Subcarpathian Rus. Therefore, the ambassador asks for further instructions from the Ministry of Foreign Affairs in Prague on how he should reassure the Vatican in response to this note of protest – either to deny the government's support for Dositej; or to point out that such steps by the Czechoslovak authorities were not directed against the Catholic Church and the Vatican; or to react in some other way;⁶ The Vatican ambassador's concern in his letters to the Prague government was obvious, and his position looked rather helpless when analyzing the content of the information sent to the ministry in Prague.

Meanwhile, according to secret documents, in the international arena, the Czechoslovak authorities were actively preparing the arrival of an Orthodox bishop to the Czechoslovak Republic, and especially to Subcarpathian Rus, to organize Orthodoxy. This was reported on 26 November 1923 by the Czechoslovak Embassy in Belgrade to the Ministry of Foreign Affairs of the Czechoslovak Republic (MFA of the Czechoslovak Republic) in Prague, which was classified as secret. The Ambassador's long document refers to secret contacts with a certain Popovic and Patriarch Dmitriy back in 1921 about the need to send an Orthodox Serbian bishop to Subcarpathian Rus in the Czechoslovak Republic as a counterbalance to the anti-state activities of Slovak Catholics and Uniates, i.e. it was also about Catholic Slovakia and Greek Catholics in the east of the republic.⁷ From this we can understand that in the international arena the Czechoslovak government tried to limit the Catholic Church (also the Greek

5 Висіцька, Т. Християнство на Закарпатті: документальне дослідження становлення та розвитку (XIV–XVI ст.) / Таміла Висіцька [Текст]. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012, с. 490 / Vysitka, Tamila: Christianity in Transcarpathia: a documentary study of its formation and development (14th–16th centuries) / Tamila Vysitka [Text]. Uzhhorod: Oleksandra Garkusha Publishing House, 2012, p. 490.

6 Archiv Ministerstva zahraničních věcí (henceforth AMZV), II. sekce, sign. 225 dův./1921. Stížnost papežského stolce ohledně utlačování církve katolické, box 62.

7 AMZV, III. sekce, čj. 212646/1923. Pravoslavná církev čsl v RCS. Organisaace, box 60.

Catholic Church) and therefore contacted the Orthodox Church in Serbia for extending its jurisdiction to Subcarpathian Russia. On the one hand, the central government tried to resolve the legislation of the Orthodox in the region, but even helped on the side of the Orthodox, which is confirmed by the document published at the end of the article. So support for the Orthodox was certainly coordinated by the central and regional governments to weaken the majority of Greek Catholics at the expense of support for the Orthodox minority. This seemed fair, but it did not calm inter-religious contradictions, but widened them in the region.

A secret document of the local authorities of Subcarpathian Rus on the transfer of Greek Catholic property to the Orthodox is extremely interesting (see the full version of the document in the appendix at the end of the article).⁸ This document was not only classified as 'top secret', but also came from the local Czechoslovak authorities, specific bureaucrats, bypassing the position of governor (which was sometimes held by a representative of the local Rusyn elite), deciding the fate of the region without much involvement of the opinion of the people of Subcarpathian Rus. This secret document was signed by the local vice-governor Antonín Rozsypal⁹ and the head of the school department in the region, to whom church affairs were subordinated, Josef Pešek.¹⁰

On 18 August 1924, the school department of the Civil Administration of Subcarpathian Rus informed the Ministry of Schools and Public Education in Prague about the complex interchurch relations that could not be resolved legally (due to the lack of laws of the new state) or by force from a moral point of view (involving the police or military). Therefore, local authorities in those communities where all Greek Catholics have converted to Orthodoxy transfer the church to the latter. It was noted that such a decision was 'nouzové',¹¹ and that the property of Greek Catholics was transferred to the care of local authorities. Moreover, the local official provided information to Prague in such a way that the Greek Catholics would not lose anything, and their property would not be

8 NA, MŠ, čj. 101.790/1924 Náboženské spory mezi řeckovýchodními a řecko-katolíky, box 3822.

9 Antonín Rozsypal (1866–1937), Czech government official of Austria-Hungary and Czechoslovakia. He served for a long time in Subcarpathian Rus. In 1923 he was appointed vice-governor of Subcarpathian Rus. After the administrative-territorial reform of 1928, he became the provincial president responsible for the administration of the „Subcarpathian Land“. Governor of Subcarpathian Rus (16 June 1933 – 15 February 1935). He tried to prevent the autonomy of the region, and did much for the economic and social development of the region.

10 Jozef Pešek (1872–1924), Czech teacher, journalist, editor and official of Czech education in Subcarpathian Rus. In September 1919 he was appointed head of the Czechoslovak educational administration in Subcarpathian Rus and held this position until his death. He was a supporter of the populist Ukrainian orientation in school education, appointing emigrants from Halych to local schools and positions. This was the reason why Rusophiles accused him of provoking a linguistic conflict in the region.

11 - i.e. forced, given the circumstances.

at risk if there was no Greek Catholic community in the settlement. However, the Greek Catholic diocese insists not on the transfer of the property to the Orthodox, but only on its protection by the authorities. As a result, the official concludes that even if a court decision was made to forcibly transfer the property of Greek Catholics to the Orthodox, this would cause an additional problem for local authorities to forcibly take property from Greek Catholics during military assistance. Therefore, the official hints that to avoid deepening the conflict, the local authorities made the following decision.¹²

It is also worth considering specific examples of such confrontations between Greek Catholics and Orthodox and the reaction of local authorities. On 24 April 1924, the Presidium of the Political Board of Subcarpathian Rus submitted information from the local Zupan government in Mukachevo to the Presidium in Prague about bolshevik agitation in Dubrivka near Irshava. It was reported that the church, which had previously been seized by the Orthodox, had been returned to the Greek Catholics, and that the transfer of property had gone off without a hitch. As early as 30 March, police assistance was provided to prevent possible unrest. On the eve of 29 March, nine residents of Dubrivka plowed up land belonging to the Greek Catholic community, and the local chief official explained the residents' actions as communist agitation. According to the Greek Catholic curators, the leaders of the Orthodox community, Vasyl Bilak and Vasyl Magan (who were also the leaders of the communists in the village), were sent to Uzhhorod for consultations with communist deputies. One of them, Vasyl Magan, later admitted that he wanted to ask the government for land and to meet with Dr Gati. In Dubrivka itself, a strong communist group was formed, awaiting the arrival of Dr Gati and demanding a communist village major. In general, the return of the church to the Greek Catholics calmed the situation, and half of the faithful returned to their native Greek Catholic faith. The Orthodox priest Kohut moved to Maramorosh. In general, according to an informant from Dubrivka, communist propaganda is intensifying, and at the same time «...pravoslavní popi toto komunistické hnutí podporují»¹³. It is also reported that the Greek Catholic priest Balog is pro-Hungarian, his daughter has Hungarian citizenship and his son is a Hungarian police officer, which is why he is disliked in Dubrivka.¹⁴ As we can see, the authorities tried to return the property to the owners, having sufficiently detailed information about the religious situation in each settlement.

12 NA, MŠ, čj. 101.790/1924. Náboženské spory mezi řeckovýchodními a řecko-katolíky, box 3822.

13 “...the Orthodox Priests support this communist movement”

14 NA, MŠ, čj. II-4137/24. Bolševická agitace komunistických poslanců a jejich podpora pravoslavi v Dubrovce, box 3883.

Almost at the same time, we find opposite information at the local level. On 15 April 1924, we came across a document sent by the Presidium of the Political Board of Subcarpathian Rus to the Presidium of the Ministry of the Interior in Prague, which presents the general situation with church property and disputes between Greek Catholics and Orthodox. It states that the Orthodox hold Greek Catholic churches in the Mukachevo Zupa in Velyki Luchky, Chapivtsi, Ruske, Horonda, and Cherlenjovo, as well as in Kuzmino and Benedykiivtsi, where the Orthodox predominate. In the case of Velyki Luchky, the official believes that the Orthodox did not care about faith because 1,200 out of 1,800 voted for the Communists in the elections. They listened to agitators rather than their priests. Another problem is the lack of intellectuals among the Orthodox. On the Maramorosh in the Khust district, Orthodox Christians own Greek Catholic property in the villages of Iza, Koshelevo, Nankovo, Horinchovo, Nyzhnya Bystra, Kopashnovo, Nyzhnye Selyshche, Danylovo and Saldobosh. In the vicinity of Tyachevo, Orthodox Christians seized and held Greek Catholic property in Bushtyno, Ujbariovo, Tereblya, Dulove, Uglia, Kolodne, and Chumalovo. There were conflicts in Urmezovo and Vonihovo. In the Teresva district, inter-church conflicts over property remain unresolved in Bedevlya, Vilkhivtsi, Shyrokyi Luh, Kalyny, Velyka Kryva, Ruska Mokra and Hanychi. Conflicts have occurred or are ongoing in Pidplesha, Ternovo, Dubove, and Tereshul. In the Volove district, Orthodox Christians use Greek Catholic churches in Pryslop, Vuchkove, Kolochava-Horb, and Maidan; in Torun and Nyzhnyi Synevyr, churches were returned to Greek Catholics, but they are at risk of being seized by Orthodox Christians again. In the region Dovhe, conflicts continue in Sukha Bronka, Keretski, Kushnytsia, and Lysychevo, where Orthodox use the property of Greek Catholics that was taken from them. Meanwhile, on 13 March, Orthodox Christians occupied a Greek Catholic church in Rakhiv, but the authorities immediately seized the church premises on 17 March and planned to return them to their owners. The problem is also the Hungarian mindset of Greek Catholic priests, who persecuted the local population under the former Hungarian government, the report states. Antonin Rozsypal concludes the report with a request to provide legal acts or orders to resolve disputes and to take note of the situation. Thus, there were 39 churches or estates forcibly taken away and held by the Orthodox in Subcarpathian Rus, and local authorities often did not try to resolve these disputes but only informed the authorities.¹⁵

Secret correspondence between the Presidium of the Ministerial Council and the Moscow School of Education in Prague dated 12 August 1924 clearly states that the Orthodox movement in Subcarpathian Rus was directly linked to communist agitation and was a cover for the communists themselves to promote

15 NA, MŠ, čj. 86243/24. Podk. Rus, pravoslavné hnutí, křivdy činěné řec. kat. církvi, box 3883.

their interests among the poorly educated population of the region. Moreover, in many cases, the Orthodox priests themselves are «... *emissary z Moskvy*». ¹⁶ It goes on to say that Orthodox propaganda is very close to the methods and content of communist propaganda, and therefore Orthodox priests should be closely monitored, and those who do not have Czechoslovakian citizenship should be deported from the country. Bishop Dionysius Naryadiy of Presov is also mentioned here ¹⁷, who actively appeals to the authorities about such campaigning. In June, a large deputation of Greek Catholics sent a letter to the Minister of the Interior of Kosice from the Bishop about this agitation, and therefore we ask that appropriate measures be taken, especially in the investigation of crimes against priests and faithful, and that the perpetrators be brought to justice. In other words, the document also mentions the inaction of local authorities, especially in Subcarpathian Rus, which cannot be said about Slovakia, where even local authorities were more active in intervening in unjust situations on the ground. In other words, even at the level of local authorities, as in the case of the basketry, they tried to restore order, not just inform about a difficult situation or solve it at their discretion. It seems that, not without the participation of agitators, the population of the region was looking for enemies in the person of the priest and the pope rather than asking for land from the authorities, which is a fundamental principle of communism in the search for enemies... But here, for the sake of fairness, it must be said that the authorities have always tried to understand and return the forcibly taken church or property to Greek Catholics.

10 May 1924 Francesco Marmaggi ¹⁸ the Apostolic Nuncio in Prague complains (and not without reason, judging by the documents described above) about the local authorities of the Czechoslovak Republic, which allow themselves to interfere in interfaith disputes, actually supporting the Orthodox. Here, the nuncio even mentioned some areas in Slovakia, pointing to Bolshevik agitation under the guise of Orthodox priests in Orlik, which was directed against Greek Catholics, accompanied by the taking away of keys from priests in some areas. The nuncio emphasised that «...*pravoslavná propaganda není v těchto končinách v podstatě ničím jiným než bolševickým rusofilstvím*». ¹⁹ The nuncio continues in his

16 „...emissaries from Moscow.“ See: NA, MŠ, čj. 86243/24. Podk. Rus, pravoslavné hnutí, křivdy činěné řec. kat. církví, box 3883.

17 Dionýz Njarady (1874–1940), bishop of the Križevci Diocese of the Croatian Greek Catholic Church (May 1, 1920–April 14, 1940). He was ordained on 1 January 1899. Ordained as bishop on 9 January 1915. Apostolic Administrator of the Greek Catholic Diocese of Presov (27. Oktober 1922–2. February 1927). Apostolic Administrator of the Greek Catholic Diocese of Mukachevo (3. November 1938–16. March 1939).

18 Francesco Marmaggi (31 August 1870–3 November 1949) was an Italian Roman Catholic cleric, Apostolic Nuncio, among others in Czechoslovakia in 1923–1925, from 1935 Cardinal.

19 “...Orthodox propaganda in these parts is basically nothing more than Bolshevik rusophilism.”

address to the minister that such an agitation movement «...živeno aneb aspoň neudržováno ve správných a dovolených mezích místními úřady».²⁰

This Moscow agitation in Slovakia was confirmed by the local Slovak authorities, who also emphasized the inaction of the local authorities and their connection with Moscow in their letters to the government. Thus, this was generally a problem for the authorities of the Czechoslovak Republic in the east, but it also affected the interests of the Church, as many Greek Catholic believers had a similar rite and worship as the Orthodox, and therefore agitators successfully used this against Greek Catholics with the tacit consent (and support, as published documents show) of the local Czechoslovak authorities.

Thus, even a far from complete sample of documents is sufficient to understand that the local and central authorities of Czechoslovakia attempted to resolve religious disputes between Greek Catholics and Orthodox Christians. Sometimes these steps led to deepening conflicts by supporting one side and trying to weaken the other. In any case, the government was involved in this conflict using the long-standing imperial tradition (and more recently the Austro-Hungarian tradition) of divide and rule in the region to strengthen its own power.

APPENDIX²¹

1924, March 31, Uzhhorod. – Confidential document from the Education Department of the Civil Administration of Subcarpathian Rus' to the county authorities on the circumstances under which churches and property of Greek Catholics may be transferred for use by Orthodox church committees. The document takes the form of a decree to local authorities on the settlement of inter-church disputes and consists of eight sections and clauses. The first section indicates that, according to the decision of the High Court of Justice, inter-church disputes are to be resolved by the local authorities, and therefore this order has been issued for implementation by local officials, but always within the limits of the administrative procedure and with information for both parties concerned. The second part concerned the transfer of churches from Greek Catholic to Orthodox, even if there are 20 faithful Greek Catholics if the Orthodox are more than 1000 and have no place to worship, and if there are even 4 faithful Greek Catholics, consider their church as non-existent in this settlement. Other chapters in a similar context explain the transfer of property, the process itself, cemeteries, bells, crosses, police involvement, and church schools. The document

20 «...nurtured or at least not kept within proper and permissible limits by local authorities.» See: NA, MŠ, čj. 86243/24. Podk. Rus, pravoslavné hnutí, křivdy činěné řec. kat. církvi, box 3883.

21 The document is published in the original 1920s text, including the language.

was signed by the school administrator Josef Pešek and the vice-governor of the region Antonín Rozsypal.

Civilní správa Podkarpatské Rusi, školský odbor.

Užhorod, dne 31. března 1924.

Věc: Pokyny k prozatímnímu rozřešování
náboženských sporů
Velmi důvěrné

Všem županským úřadům
v Podkarpatské Rusi

K doplnění shora citovaného nařízení uvádíme následující pokyny:

Všeobecné

1) Ve smyslu zásadního rozhodnutí nejvyššího soudu v Brně Rv III-37/22-9 ze dne 13. června 1923 /v záležitosti velkolučanské církve/ náboženské spory spadají do příslušnosti administrativních úřadů. Administrativní úřad I. instance /hlavnoslužnovský úřad/ v každém případě. Když se k němu podává žádost o zahájení adm. sporů v náboženské věci, jest povinen předem, než by přistoupil k meritornímu jednání, požádati příslušný okresní soud o podání zprávy, není-li tam podání v stejné věci. V kladném případě jest upozorniti soud s poukazem na výše citované rozhodnutí nejvyššího soudu na jeho nepřislušnost a současně požádati, aby soud sdělil, bude-li projednávati záležitost, neb neprohlásí-li soud, že ano, jest na hlavnoslužnovském úřadě, aby ihned sdělil přípis soudu tamnímu úřadu a současně i sem. Pokud nedoručí odtud instrukce, jest záležitost držeti v evidenci bez dalšího jednání.

2) Náboženské spory veškerého druhu /kostel, fara, pozemky, kříže, hřbitovy, zvony atd./ nesmí se vyřizovati ex officio, nýbrž pouze a vždy cestou administrativního procesu. V každé sporné záležitosti jest vydati stranám písemné rozhodnutí s právem odvolacím k vyšší instanci.

II. ŘÍZENÍ ADMINISTRATIVNÍCH PROCESŮ:

Pokyny: a) Kostel a kostelní pozemky.

1) Je-li podána žádost o předání kostela, podávající strana /řecko-východní církevní komitét/²² musí současně neb dodatečně předložiti seznam svých věřících v obci. Existuje-li v obci řecko-katolické církve jest na základě podání

22 Greek-Eastern Church Committee – self-organized individuals, supported by local authorities, who, not having their own church or estates, always claimed the property of the Greek Catholic Church.

a seznamu věřících řecko-východních uložití církv. komitétu řeckokatolickému, aby do 8 dní také on předložil seznam svých věřících.

2) Nesouhlasí-li seznamy, pokud se týká počtu, věřících, nařídí hlavnoslužnovský úřad komisionelní vyšetření a úřední zjištění přesného a správného počtu věřících obou konfesí.

3) Komisionelní šetření nařídí hlavní služný písemným rozhodnutím, jež nemá odkládacího účinku. Nebude-li i sám komisařem, jmenuje ho z členů svého úřadu. Do komise povolá se po jednom členu z představitelů /ve sporu se nalézajících/ konfesí dle možností ze sousedních měst na návrh stran. Jako zapisovatel funguje obvodový notář nebo jeho zástupce.

4) Současně s vysláním komise ustanovuje se 1 lhůta komisionelního šetření a soupis věřících vykoná se nejdéle do 8 dní. Příslušný obecní úřad má 3 dni přede dnem soupisu obvyklým v obci způsobem /bubnem, vyhláškou atd. / oznámiti určený čas a účel komise, aby každý občan, kterého se záležitost týká, byl řádně o tom zpraven.

5) Komise má poznámenati následující údaje: jméno, číslo domu, věk. Při řecko-východních kromě toho: hlasili své vystoupení z řeckokatolické církve anebo ne. Hlava rodiny má právo za celou rodinu v zastoupení členů učiniti prohlášení. Nesouhlasí-li některý člen s hlavou rodiny má se hlásiti také před komisí. V opačném případě hlášení hlavy rodiny uznává se za věrohodné.

6) Nehlásí-li se k soupisu nikdo více a podle oznámení ještě zbývají rodiny, jež se mají hlásiti, určí komisař pro ně ještě jednu hodinu soupisu. Po uplynutí toho času ukončí protokol, který spolupodepisují ostatní členové.

7) Po soupisu mohou ještě hlásiti se k soupisu během 48 hodin u obvodního notáře nebo přímo u hlavního služného ti, kteří dokáží, že v době soupisu pro značné překážky nemohli se před komisí hlásiti. Tito věřící mají s sebou přivést dva svědky, před nimiž učiní prohlášení; k prohlášení se napíše zvláštní protokol, jež se k soupisu připojí.

8) Komisař soupisu při předložení protokolu hlavnoslužnovskému úřadu / během 3 dní/ má spolu podati zprávu o průběhu soupisu a uvést své poznámky ve všech možných ohledech, co se týká té záležitosti. Jeví-li se podle pozorování přestupování výsledkem agitace, nenávisti lidí k místnímu řeckokatolickému faráři atd. Možno-li považovati přestupování za trvalé, neb je-li možné, že řeckokatolická církev se v krátkém čase opět zorganizuje atd.

9) Na základě žádosti, protokolu /jako výsledku soupisu/ a zpráv komise hlavní služný určí lhůtu přeličení, k němuž přizve po čtyřech představitelích z obou konfesí. Ličení má se státi během 8 dní od podání zprávy a soupisu. Při ličení jest snažiti se, aby spor byl vyrovnán cestou smírnou. Nemůže-li se docíliti dohody, jest ličení ukončiti s prohlášením, že výrok bude učiněn během 3 dní a doručen stranám. Nedostaví-li se jedna neb druhá strana k ličení jest do 8 dní určit novou lhůtu s upozorněním, že ličení bude se odbývati v nepřítomnosti jedné neb druhé strany.

10) Při rozhodnutí může /má/ se řídit následujícími pokyny:

a) přestoupí-li všichni věřící, dříve řecko-katolíci, na víru řecko-východní neb zůstanou-li 1 až 4, má prohlásiti, že církev řeckokatolická v obci zanikla, jmenuje jí kurátora /opatrovníka/, jenž má právo kostel předati k prozatímnímu užívání řecko-východnímu komitétu.

b) zůstane-li v obci 4 až 10 věřících a řeckokatolický farář v obci není, neboť obec je filiálkou a mateřská obec není daleko může tak také učiniti a odkázati řeckokatolické věřící na kostel v mateřské farnosti.

c) zůstane-li v obci více než 10 /až do 20/ věřících předání kostela může se státi jen ve zcela výjimečném případě, když řecko-východních jest ne méně nad tisíc duší a ke konání bohoslužeb žádných jiných místností v obci není.

d) v jiných případech žádosti není možno vyhověti

e) jako důvody jest uvést /ad a, b/ zaniknutí církevní obce, v kterémž případě dozor nad jměním má vésti stát; ad c/ zabránění revolučním projevům atd.

11) Rozhodnutí jest provesti ihned, když hlavní služný konstatuje, že situace je neudržitelná a jinak by došlo k četnickému brachiálnímu zakročení. V jiných případech jest vydati rozhodnutí bez současného provedení, s právem odvolání do 15 dní k županskému úřadu. Provedení rozhodnutí stane se prostřednictvím kurátora stanoveného hlavním služným /viz II. 2. výnos 4116/23/.

12) Nebude-li podáno odvolání k županátu, pak se bez dalšího jednání provede.

13) V případě, že odvolání včas došlo jest konstatovati, že je-li v odvolání:

a) současně protest proti výsledku soupisu z důvodů formálních neb meritorních,

b) neb pouze protest proti předání kostela.

14) Není-li protest proti soupisu, rozhoduje županát podle §§ 9-10/, také právem odvolacím,

a

15) kde se žádá o předání kostela současně i fary a farních pozemků, může se rozhodovati pouze o kostele a kostelních pozemcích. V rozhodnutí jest poznamenati, že ohledně fary a farních pozemků může se jednati teprve tehdy, kdy záležitost o kostele jest rozřešena. Nebude-li kostel předán, jest žádost o faru a farní pozemky z poukazem na to ex offio zamítnouti.

B) FARA — FARNÍ POZEMKY.

1) Byl-li kostel konečným rozhodnutím předán, může se jednati o žádosti ohledně předání fary a farních pozemků v tom případě, když místo faráře není obsazeno, neb jedná se o pozemky dříve filiální obce.

2) Co se týká budovy farní, předání k zatímnímu užívání, může se státi, když jest vyloučeno očekávati brzkou restituci řeckokatolické církve za podmínky, že budova bude řádně spravována a opravována, za což osobně zodpovídají členové církevního komitétu. Předání provede kurátor.

3) Při rozhodování o předání farních pozemků jest napřed přihlížeti k tomu, nejsou-li v pronájmu. V kladném případě má dáti kurátor pronájemcům výpověď

a faktické předání stane se tehdy, kdy nájem důsledkem výpovědi přestane. Nájemné po ten čas spravuje kurátor a při předání pozemku odevzdává také peníze.

4) Všeobecné pokyny při předávání pozemků:

a) představitel věřících /církvní komitét/ osobně ručí za správné a řádné hospodaření.

b) z pozemků nesmí se žádná část prodati.

c) příjem pozemků může se obracet pouze na ty účely, na něž byly určeny původně.

5) V každém půlroku mají podati podrobnou zprávu o hospodaření kurátorovi, jenž má právo kdykoliv kontrolovati a revidovati hospodaření. Kurátor zprávu se svým dobrozdáním pak předloží hlavnímu služnému.

6) Členové církvního komitétu i ostatní zámožní věřící mají podmínky písemně přiznati a před dvěma svědky podepsati.

7) V případě nesprávného vedení a hospodaření je povinen kurátor písemně církvní komitét na to upozorniti. Neuposlechne-li církvní komitét upozornění neb dojde-li k odporům mezi kurátorem a církvním komitétem, jest věc předložiti hlavnímu služnému k rozhodnutí.

8) Na účet příjmů církvních a farních pozemků může býti kurátor za práci honorován. Odměnu stanoví hlavní služný. Obnos nemůže přesáhnouti 20 % čistého příjmu.

III. RŮZNÉ:

1) Předáva-li kostel podle § II. – 10. d/ řecko-východním zmocnenským / hlavnoslužnovský úřad/ hlavní služný může poskytovat ke konání bohoslužeb učební síně státní obecné školy, když budova školy jest pod úřednictvím státu. Je-li stát pouze nájemcem, jest požádati předem vlastníka o souhlas. Informace jest si vyžádati od okresního školského inspektora.

2) Všeobecné podmínky k povolení místnosti ve státní škole k bohoslužbám jsou:

a) místnost bude používána jen o nedělích a svátcích;

b) místnost bude odevzdána v takovém pořádku, v jakém byla předána;

c) veškeré zařízení bude udržováno v úplném pořádku;

d) veřejný klid nebude porušen.

3) Za přesné splnění podmínek mají osobně ručiti členové církvního komitétu. Nebudou-li dodrženy podmínky tu v prvním případě bude oprava škody po upozornění provedena na jejich účet. V druhém případě odebere se povolení.

4) Není-li v obci státní školy jest vyhledati jinou vhodnou místnost /poradní sín obecního zastupitelstva atd. / a* vyjítí v tomto ohledu církvním komitétem vsříc.

5) Je-li v obci pouze církvní škola řeckokatolická, ke kteréž se nevyučuje vůbec, nečiní školní referát námitek proti předání téže k prozatímnímu užívání za stejných podmínek, není-li v obci žádné jiné vhodné místnosti.

6) Současne jest vyzvati řecko-východní církevní komitét /hlavně když řecko-katolická církevní obec tam je početně silně zastoupena/ aby přistoupil ihned ke stavbě vlastního kostela. Příslušný státní stavební úřad bude požádán, aby ve vyhotovení plánu poskytl pomoc. Plán má být přiměřený k hmotnému postavení věřících. O přiměřenou státní subvenci peněžitě, dřevem a j. bude na zvláštní žádost postaráno.

IV. HŘBITOVY:

Vzniknou-li spory ohledně jediného hřbitova, jest se řídit následujícími pokyny:

1) V první radě jest se pokusiti o docílení dohody mezi věřícími obou konfesí přizvati představitele obou konfesí k líčení, po případě bez zúčastnění se duchovních.

2) Nedojde-li k dohodě, jest úředně vyšetřiti, komu patří vlastnictví pozemku hřbitova /na koho jest zapsáno v pozemkové knize/. Je-li vlastníkem politická obec, jest žádosti o spoluužívání vyhověti a zároveň hřbitov náležitě rozdělit, průměrně podle počtu věřících.

3) Je-li pozemek hřbitova vlastnictvím řeckokatolické církve, která tam řádně funguje, jest politické obci přikázati, aby ihned pořídila obecní hřbitov.

V. ZVONY:

1) Žádají-li řecko-východní, aby při pochovávaní mrtvého bylo zvoněno v řeckokatolickém kostele, jenž je ve vlastnictví a držení řeckokatolíků, jest se v první radě pokusiti o dohodu cestou smírnou. Jest upozorniti řeckokatolickému komitétu.

a) že povolením, aby se zvonilo, nevzniká jim škoda, naopak, mohou zádati poplatky, jež mohou býti od řecko-východních o 10—15 % vyšší než u řecko-katolíků a poplatky že jim zůstanou.

b) zvony byly koupeny společným nákladem a každý, kdo k tomu přispěl, má na zvonění právo.

c) upozorniti je, že nesou zodpovědnost za event. nepokoje.

2) Nedojde-li k dohodě, rozhodne podle své volné úvahy.

VI. KŘÍŽE:

1) Kříže mohou se stavěti jenom na vlastním pozemku neb na pozemku, pro nějž dá vlastník jeho písemné svolení.

2) Na společném hřbitově mohou se kříže stavěti jenom na části dotyčné konfesi náležející.

VII. ČETNICTVO:

1) Četnictvo musí se vždycky chovati velice takticky, aby nedělalo dojmu u lidu, že je stranické a že vystupuje na ochranu jedné nebo druhé konfese.

Nevybočuje-li hnutí a spor mezi věřícími z mezí veřejného pořádku a klidu, má zachovati naprostou neutralitu a do sporu vůbec nezasahovati.

2) Spozoruje-li četnictvo, že v obci, kde panují náboženské spory, chystá se veřejné porušení klidu a pořádku, nebo provedení trestního činu z čistě náboženského přesvědčení a fanatismu jest četnictvu taktickým způsobem a přátelským tónem upozorniti strany na výsledky takového činu, že četnictvo by podle předpisů musilo přísně a energicky zakročiti proti iniciátorům nepokojů a narušitelům veřejného klidu. Dále jest věřící upozorniti, že když nemohou mezi sebou smírně a přátelsky spor rozřešiti, mají se obrátiti na administrativní úřady a ve svém vlastním zájmu zdržeti se od samo- a libovolného vystupování.

3) Konstatuje-li četnictvo, že veškeré upozorňování je marné, jest ihned požádovati o instrukci od hlavního služného, aby oprávněný úřad mohl i bez podané žádosti *ex offio* přistoupiti k vyrovnaní sporů.

VIII. CÍRKEVNÍ ŠKOLY:

Byl-li konečným rozhodnutím předán kostel, fara a pozemky řecko-východnímu komitétu a v církevní škole dříve řeckokatolické se vůbec nevyučuje, jest vyzvati okresního školního inspektora, aby požádal o předání v prožitímní držení státu. Předání stane se smlouvou mezi kurátorem a školním inspektorem, schválenou školním referátem.

Kurátor předá k prozatímnímu užívání budovu církevní školy s veškerým inventářem a pozemky státu za roční nájemne. Nájem se platí kuratoriu, jenž je povinen prováděti veškeré opravy z těchto peněz, pokud obnos stačí.

Nutno-li provésti opravy, jež vyžadují většího nákladu, má se věc předložiti sem k rozhodnutí.

Naposled důrazně upozorňují se administrativní úřady I. a II. instance, že nikdy se nesmí odvolávati na přítomný výnos v případech a rozhodnutích; jsou to jenom pokyny a zásady, dle nichž jest se řídit při vyřizování náboženských sporů a jsou základním vodítkem; podávají určité směrnice, aby ve stejných záležitostech bylo správnými úřady stejně postupováno, pokud cestou zákonitou celá záležitost nebude definitivně neb provisorně rozřešena jiným způsobem.

V Užhorodě, dne 31. března 1924.

Školní referent: Pešek, v.r. Viceguvernér Podk. Rusi:

Rozsypal, v.r.»²³

23 NA, MŠ, čj. 101.790/1924. Náboženské spory mezi řeckovýchodními a řecko-katolíky, box 3822.